

RENDSZEREK ÉS EMBEREK

Mit lehet még a rendszerváltásról elmondani? Tizennyolc éves története során, gondolhatnánk, már minden érdemleges elhangzott róla. Tudományos elméletek és kocsmai eszmefuttatások magyarázzák. De ne felejtjük: a rendszerváltás története egyben a fogalom használatának a története is, amely – ha kísérletet teszünk elmesélésére – számos meglepetést tartogat. Ki emlékszik például a kilencvenes évek elejének mindent eldöntő különbségeire a „rendszerváltás”, a „rendszerváltozás” vagy a „rendszerváltoztatás” szó kimondása között? Beszélünk-e még a rendszerváltás veszteségeiről? Vagy esetleg gengszterváltásról? E történetet ma is írjuk, sőt úgy tűnik, hogy az utóbbi időben egyre több szó esik a rendszerváltásról. Mintha egyre aktuálisabb lenne: vagy mindent megmagyaráz, hiszen minden akkor kezdődött; vagy semmit, hiszen minden ugyanaz maradt. Politikai jelszóként is kiválóan működik: tetteket igazol és támadási felületet nyújt. És mindezek mellett mitikus alaptörténet és racionális magyarázat egyszerre.

A rendszerváltás fogalmának talán legfontosabb jellemzője, hogy használata a demokratikus átmenetre utal – persze tág értelemben véve, hiszen a „rendszer” szónak a magyar nyelvben jóval szélesebb a jelentéstartománya, mint a „rezsim” kifejezésnek. Akár a politikai, akár a gazdasági, akár a kulturális vagy a tudományos rendszerek változásáról, pontosabban átalakulásáról van szó, a sokszor kimondatlan történelmi referenciák mindig a két évtizeddel korábbi időben helyeznek el. Illetve fordítva, ugyan teljes joggal nevezhetnénk rendszerváltásnak az 1848-as átalakulást, mégis forradalmat emlegetünk. A rendszerváltásról folyó szakmai és közbeszédnek éppen ez a némiképp árulkodó jellegzetessége mutatja közvetlen társadalmi és kulturális jelentőségét; az, hogy nem kell például „'89-esnek” hívni. Másképpen szólva, a rendszerváltásról folyó aktuális beszéd identitáspolitikai jelentőségű.

Az itt következő írások e történet egyes szálait fejtik fel, megragadva a rendszerváltás aktuális társadalmi jelentőségét, egyben kísérletet téve arra, hogy e szálak egymás mellé kerülve újra és új módon legyenek összefűzhetőek. Noha a magyarországi perspektívában maradnak, mégis új fényben tüntetik fel a rendszerváltást néhány jellegzetes területen – legyen szó a kulturális antropológia „rendszerváltás utánira” szakosodott irányzatáról, a fogalom nagypolitikai vagy éppen szakpolitikai használatának tétjeiről, vagy éppen egy korábbi rendszerváltás, a Rákosi- és a Kádár-éra közötti feszültségek pszichopatológiájáról.

A rendszerváltásokat láttató sokféle nézőpont elsősorban a fogalomnak és használatának diszkurzív kimozdítását célozza.

